

Dienst

TOERUSTING VAN WERKERS IN DE KERK

THEMA:

Groene genade

Zorg voor Gods schepping als opdracht

Stap voor stap vergroenen

Jongeren schudden ons wakker

1 | 2022

Inhoud

INTRODUCTIE **Groene genade** 3

Derk Jan Poel

BEZINNING **Ego of eco** 4

Teus Hofman

BIJBELSTUDIE **Urgenda** 11

Klaas van den Geest

Tien groene geboden 12

COLUMN **Taakstraf** 15

Gerben de Wild

UIT DE PRAKTIJK **Stap voor stap vergroenen** 16

Annelies Buit en Kees Posthumus

Op weg als groene kerk 22

Klimaatgebed 25

INSPIRATIE **Jongeren schudden ons wakker** 27

Anko Oussoren

Kerkpunt 32

WERKER IN DE KERK **Ambtsdrager zijn is een voorrecht** 35

Suzanne van Lokhorst

KERKRECHT **Help, de kerk krijgt een erfenis!** 36

Leendert Verheij

GEDICHT **Beukenhaag** 40

Robert Roth

Foto voorpagina: De 'groene' NGK in Enschede heeft een bloementuin

© Geert Foekens

Dienst†

70e jaargang
Nummer 1, 2022

Dienst biedt concrete toerusting en ondersteuning aan ambtsdragers en andere werkers in de kerk, gericht op de dagelijkse praktijk van pastoraat, diaconaat, gemeentelijk functioneren en gemeenteopbouw.

Dienst verschijnt vier keer per jaar.

Redactie

Gienke Boersma-Vreugdenhil
Kees van Dusseldorp,
hoofdredacteur
Anko Oussoren
Derk Jan Poel
Annemarie Roth,
redactiesecretaris
Peter Sinia
Jacqueline van der Ziel-Visser,
eindredacteur

Redactiesecretariaat

Contact opnemen met de redactie kan via de website:
www.blad-dienst.nl.

Administratie

Buijten & Schipperheijn *Motief*
Postbus 22708
1100 DE Amsterdam
020-5241010
abonnement@buijten.nl

Nieuwe abonnementen en adreswijzingen *schriftelijk of per e-mail* aan de administratie doorgeven.

Abonnementsgeld te voldoen na ontvangst van factuur.
Abonnementsprijs € 13,60 per jaar
Blokabonnement van 10 exemplaren € 8,40

IBAN NL45 INGB 0004 9210 87

© 2022 – uitgave van Buijten & Schipperheijn *Motief*

Basisontwerp: Theresia Koelewijn
Drukkerij: AMV + Buijten & Schipperheijn grafimedia

ISSN 0167-2401

Groene genade

Bijna dagelijks worden we geconfronteerd met de gevolgen van de opwarming van de aarde. Alleen al afgelopen jaar hadden we te maken met grote wateroverlast, bosbranden op ongekend grote schaal en sneuvelende hittereclommen in Europa, en langdurige droogte op het Afrikaanse continent. Steeds meer mensen gaan gebukt onder de concrete gevolgen van de opwarming. Kerken en christenen kunnen en mogen niet langer weggijken. Toch?

Gelukkig is de opwarming van de aarde al lang niet meer alleen een zaak van klimaatgekkies. Het onderwerp leeft steeds breder in onze samenleving. En ook in de kerk komen thema's als duurzaamheid en ecologie vaker aan de orde. Zo zijn er in Nederland inmiddels 350 kerken die zich 'groene kerk' mogen noemen.

Ondertussen maakt meer dan tachtig procent van de kerkelijke jongeren zich grote zorgen over klimaatverandering. En ze zijn er niet van overtuigd dat klimaatverandering een belangrijk thema is binnen de kerk en dat er voldoende actie ondernomen wordt. Werk aan de winkel dus! Jongeren vinden het belangrijk dat in de kerk veel vaker en praktischer wordt gesproken over klimaatverandering en milieuvuiling. Christenen moeten worden opgeroepen om mee te doen aan verandering van leefstijl. Door erover te preken, erom te bidden, er samen (open) over na te denken en vooral iets te doen. Niet voor niets schrijft Anko Oussoren over jongeren als aanjagers van een duurzame toekomst.

Gerechtigheid

Juist als kerken hebben we alle redenen om dit thema hoog op de agenda te zetten. Te vaak wordt nog gedacht dat duurzaamheid alleen een zaak is van een verantwoorde omgang met de aarde. Maar duurzaamheid heeft alles te maken met gerechtigheid! Het gaat ook om het aan de kaak stellen van kansongelijkheid en onrechtvaardige verdeling. Dat is niet altijd gemakkelijk en snijdt ook in ons eigen vlees. Maar het is belangrijk en urgent. Teus Hofman doet vanuit de Bijbel een vurig pleidooi om juist als kerk niet te zwijgen. En er is ook actie geboden, persoonlijk en als kerk. In dit nummer van *Dienst* lees je daarom meer over de ideeën en het werk van GroeneKerken. Naast milieu en klimaat gaat het dus ook om eerlijkheid, gerechtigheid en delen. Zodat we recht doen aan de ander en de schepping. Met het thema *Groene genade* willen we bijdragen aan die bezinning en daarnaast inspiratie en praktische handvatten bieden om aan de slag te gaan. Vanuit de overtuiging dat juist de kerk niet mag zwijgen!

Derk Jan Poel werkt voor Kerkpunt als adviseur diaconaat en integral mission.

Derk Jan Poel

Ego of eco

Met open Bijbel en open ogen verantwoordelijkheid nemen

De thema's kerk en duurzaamheid, geloof en ecologie komen de laatste tijd steeds vaker aan de orde. De recente bosbranden en overstromingen, ook in West-Europa, dringen tot bezinning. De opwarming van de aarde is niet langer alleen een zaak van klimaatgekkies. In allerlei levensverbanden en op verschillende niveaus zien we in, dat we als mensheid een reëel probleem hebben met de enorme CO₂-uitstoot en alle gevolgen daarvan. Kerken en christenen kunnen en mogen niet langer wegkijken. Grondige bezinning is dringend geboden. De klok tikt stevig door. Volgens kenners is het punt van onomkeerbaarheid zelfs heel dichtbij gekomen.

Teus
Hofman

Wat is duurzaamheid eigenlijk? Dat is niet voor iedereen gelijk duidelijk. Duurzaamheid is een containerbegrip geworden. Alles wat te maken heeft met maatschappelijk verantwoord leven, milieu, ecologie en toekomstgericht denken wordt tegenwoordig onder duurzaamheid geschaard. Vaak wordt duurzame ontwikkeling samengevat met de drie P's: People, Planet, Profit, of People, Planet, Prosperity; mensen, planeet of milieu en winst of welvaart. We willen welvaart creëren, maar dragen ook zorg voor de mensheid en onze mondiale leefomgeving. Anders zetten we de toekomst van de aarde op het spel. Wij hebben nu een verantwoordelijkheid voor de toekomstige generaties. Op Platform Duurzaamheid komt deze definitie voor: *Duurzame ontwikkeling is de ontwikkeling die aansluit op de behoeften van het heden zonder het vermogen van de toekomstige generaties om in hun eigen behoeften te voorzien in gevaar te brengen.* Dit is een definitie van de World Commission on Environment and Development van de Verenigde Naties in het rapport 'Our Common Future'. Het gaat om onze gemeenschappelijke toekomst! De huidige levensbehoefte van de mensheid op aarde dient in verband te worden gezien met de toekomstige ontwikkeling waarbij mensheid, milieu en economie geen schade mogen

.....
**Duurzaamheid
gaat over onze
gemeenschappelijke
toekomst**

lijden. Bij de te maken keuzes komen de toekomstige generaties met hun levensbehoefte in beeld. Het begrip levensbehoefte drukt uit dat behoefte ruimer opgevat dient te worden dan puur economisch.

Van geslacht tot geslacht leven

Bij bezinning op duurzaamheid is een Bijbels kompas een vereiste voor christenen, zonder dat zij daarmee de bezinning van anderen

© Ekaterina Shakharova

diskwalificeren. Het denken in verbondenheid met de generaties die voor ons leefden en die – als God het geeft – na ons zullen volgen, is wezenlijk voor de Bijbel. Dat is een belangrijk uitgangspunt voor een Bijbels gefundeerde bezinning. Van geslacht tot geslacht leven en staan op de schouders van de vorige geslachten, vraagt om een degelijke kennis die mag en moet worden overgedragen aan de volgende generatie. In onze tijd dreigen we ook als kerk verstrikt te raken in het doorgeslagen individualisme van ons moderne westerse denken en leven. Dat kan leiden tot een voortdurende concurrentie tussen ego en eco. De Bijbel leert ons het belang van relaties, gemeenschap en gezamenlijke verantwoordelijkheid. Duurzaamheid heeft dan ook veel meer te maken met voortplanting en nageslacht dan wij vaak denken. Reeds in Genesis 1:28 is dat een belangrijke lijn, waar sprake is van Gods zegen, vruchtbaar zijn, talrijk worden, de aarde vervullen enzovoort. De mens staat er niet alleen voor in de zorg voor de aarde, maar mag dat samendoen met de naaste dichtbij en veraf. Dat brengt continuïteit in het onderhouden van Gods schepping. Mensen hebben in gezamenlijkheid van God een taak gekregen.

*Verbondenheid
tussen de
generaties is
wezenlijk in de
Bijbel*

.....
**Staan op de
schouders van de
vorige geslachten**

De schepping en haar verlossing

Voortplanting en relatie zijn essentieel voor Bijbelse duurzaamheid. Zo krijgen we steeds meer oog voor het bredere Bijbelse kader en de verbanden van schepping, zondeval en verlossing. De implicaties daarvan voor de grote toekomst van de nieuwe hemel en de nieuwe aarde zijn een christen op het lijf geschreven en raken onherroepelijk de gezindheid van ons hart. Vanuit de lijn van schepping

Bijbelse duurzaamheid

tot voleinding is het goed om hier in ieder geval drie elementen te benoemen. Ik vat ze samen onder de koppen Adam en adama, economie en ecologie, en duurzaamheid en gerechtigheid. Anders gezegd: wat is de relatie tussen de mens en de aardbodem? Wat is de relatie tussen economie of rentmeesterschap en ecologie? En wat is de relatie tussen duurzaamheid en gerechtigheid?

Adam en adama

Mens te zijn op aarde. Wat is de relatie tussen de mens, *adam*, en de aardbodem, *adama*? Beide Hebreeuwse woorden laten een verbinding zien: de Bijbel vertelt hoe de Schepper de mens uit de aarde heeft gevormd.

Adam betekent heel vaak collectief de mens(heid), de mensen. In de Bijbel wordt *adam* vooral gebruikt als er een relatie is met het geschapen zijn, of een bijzonder element daarvan. Daarbij is vaak

sprake van Gods handelen tot heil in de geschiedenis van en met zijn volk. Genesis 1-11 is van groot belang voor het Bijbels mensbeeld. De schepping van de mens en zijn begrensdheid worden benadrukt. Daarin komt het onderscheid tussen God en mens duidelijk aan het licht. De mens dankt zijn bestaan aan God en is door Hem in gemeenschap geplaatst om de opgedragen taak ten opzichte

van de dieren en de overige schepselen te volbrengen. Door God toegerust en gezegend mag de mens op de aarde leven en werken. Dan beginnen de geslachtsregisters. De mens kan in de Bijbel niet los gezien worden van God. De mens is wat hij is, als Gods schepsel.

Genesis 1-11 is van groot belang voor het Bijbels mensbeeld

.....
De Schepper heeft de mens uit de aarde gevormd

© Niek Stam

Bijbelse duurzaamheid

Daar is dus sprake van de meest fundamentele relatie zoals die door God is bedoeld. Met de schepping van de vrouw is de schepping van de mens pas echt geslaagd. Daarbij speelt gemeenschappelijkheid een centrale rol. Schepping en gezamenlijke taakuitoefening zijn essentieel voor echte duurzaamheid. Dat raakt de cultuur en het bewerken en bewaren van de aarde. De door Gods zegen verleende vruchtbaarheid brengt continuïteit in de generaties.

De straf op de menselijke ongehoorzaamheid brengt begrensdheid met zich mee en heeft gevolgen voor de medeschepselen en voor de aarde. Er is niet alleen sprake van geschapen zijn, maar er is ook afstand tussen God en mens. De mens is afhankelijk, heeft in feite geen onafhankelijk bestaan, los van God. Het relationele is hierbij essentieel voor het mens-zijn.

Economie en ecologie

Wat is de relatie tussen rentmeesterschap of *oikonomia* en ecologie? De hof van Eden, het paradijs is geen luilekkerland. De schepping van de mens is onlosmakelijk verbonden met de taken die God aan de mensheid heeft gegeven. Die taken hebben een opvallend aardse kleuring. Ze blijven 'laag bij de grond'. Heersen over de dieren, vruchtbaar zijn, de aarde vervullen en onderwerpen, de dieren een naam geven, de hof van Eden bewerken en onderhouden, dát is wat de Schepper opdraagt. De *adama* heeft in Gods plan de mens nodig. Dat is een hoge, heilige roeping. De aarde is hier vooral ook aanduiding van het akkerland. Die aardbodem vraagt om bewerking door de mens. Vanwege de zonde en de daaropvolgende vloek is dat geen eenvoudige taak.

De levensbehoeften van de mens als eten, drinken, kleding en onderdak zijn de meest basale binnen de economie. Vanwege de ver doorgevoerde arbeidsverdeling raakt de massa het zicht op de verbanden kwijt. Dan is de supermarkt met een welhaast niet te overzien assortiment ons 'koopparadijs' voor voedsel geworden. Terwijl we te weinig proeven dat de goedkope kiloknallers een heel wrange bijmaak hebben. De koffie die wij kopen, is door heel wat handen van verre boeren gegaan. Maar zij kunnen nauwelijks leven van de prijs die zij ontvingen voor hun arbeid. Veel zuivelproducten zijn geleverd door koeien die als kleine melkfabriekjes zo nu en dan nog wat in weilanden mogen lopen. De velden zijn inmiddels omgetoverd tot 'groene biljartlakens'. Dat gaat ten koste van bloemen, bijen, vogels en ander gedierte dat op de aarde kruipt.

Bewerken zonder echt bewaren geeft geen duurzaamheid. Voortgaande intensivering van allerlei processen leidt tot een verdere verschraling van de biodiversiteit. Dat is niet alleen een zaak van boeren die steeds rationeler moesten produceren, maar ook van een economisch systeem dat op den duur wurgend is voor het mondiale ecologische systeem. Biodiversiteit is een must voor heel de mensheid. Kaalslag is een

.....
De aarde heeft in Gods plan de mens nodig, dat is een hoge roeping

.....
Biodiversiteit is een must voor heel de mensheid

Bijbelse duurzaamheid

misdaad. Terwijl we denken straffeloos de aardbodem te kunnen plunderen, vergeten we dat we in Bijbels licht *oikonomoi*, rentmeesters van en voor de Schepper mogen zijn! Het is te midden van alle crises die aarde en mensheid nu treffen de hoogste tijd dat economie en ecologie op een ethisch verantwoorde wijze weer in verband met elkaar worden gebracht. Daar heeft de kerk een hoge roeping te vervullen. Namelijk met een open Bijbel en met open ogen in onze tijd staan en verantwoordelijkheid nemen. Voorleven dat het anders kan. Onze jongeren houvast bieden. Er voor elkaar zijn om ongelijkheid, armoede en onrecht bij de wortel aan te pakken. Dat mag ons wat kosten.

Duurzaamheid en gerechtigheid

Wat is de relatie tussen duurzaamheid en gerechtigheid? Maar al te vaak wordt nog gedacht dat duurzaamheid alleen een zaak is van onze verantwoorde omgang met de aarde. Er speelt echter veel meer. Echte duurzaamheid kan nooit bereikt worden als we ondertussen niet alles in het werk stellen om kansongelijkheid en onrechtvaardige verdeling aan de kaak te stellen. Wanneer de misstanden blijven bestaan, zal het draagvlak voor fundamentele veranderingen in het economisch systeem ontbreken en dat gaat onherroepelijk ten koste van de ecologie. Dan zullen de schrijnende tegenstellingen alleen maar verder toenemen. De conflicten die daaruit voortvloeien, blokkeren duurzaamheid, energietransitie en echte zorg voor de aarde en voor onze medeschepselen. Dan zal ego het altijd winnen van eco, totdat het voorgoed te laat is.

De kerk mag juist nu niet zwijgen. Dat snijdt ook in ons eigen vlees. Als we zelf de kantjes eraf lopen met een veel te grote ecologische voetafdruk, dan maken we de boodschap ongeloofwaardig. Wat is

De kerk mag juist nu niet zwijgen

dat een enorme blamage voor het echte rentmeesterschap! Hoe zullen we dat kunnen verantwoorden? Het is voor een rentmeester immers essentieel dat hij/zij verantwoording aflegt aan de eigenaar. Het goede beheer biedt perspectief omdat het zoekt naar de heilzame wegen die ons gewezen worden.

Dan heeft Micha 6:8 juist nu voor ons een heldere boodschap over recht doen en goedertierenheid liefhebben (trouw betrachten) en ootmoedig met God wandelen (nederig de weg gaan van je God). Dat is de beste, duurzaamste weg.

Natuur en genade

De vraag dringt zich op of wij als christenen niet te veel de relatie met de aarde als schepping van God uit het oog hebben verloren. Mogelijk hebben we bewust of onbewust natuur en genade tegen elkaar uitgespeeld. De genade van God in Jezus Christus maken we dan los van Gods grote heilsplan van trouw aan zijn schepping en wereld. De waarde van de aarde verbleekt mogelijk door een te eenzijdige belichting van vergeving en verzoening. Waardoor de reikwijdte van de verzoening ook verbleekt. De nieuwe schepping raakt bij ons weleens buiten beeld. Terwijl God juist zijn schepping niet loslaat en tot voleinding zal brengen. Dan mag ik mijn herstelde

Bijbelse duurzaamheid

*Overstromingen
dringen tot
bezinning*

relatie met God niet uitspelen tegen en stellen boven een werkelijk verantwoorde omgang met Gods schepping en mijn medeschepselen. We moeten in deze tijd van het 'dikke ik' weer Bijbels leren denken in relaties. Voor velen is het dilemma toch nog steeds ego of eco.

Lijden we soms aan een gebrek aan perspectief? De verwachting van het Oude en Nieuwe Testament kent de grondtonen van de nieuwe hemel en de nieuwe aarde. De kleuren zijn vaak aardser dan wij voor mogelijk houden. Ten gevolge van het verlossend werk van de Zon van de gerechtigheid wordt juist de nieuwe aarde gekenmerkt door gerechtigheid. Dan ligt gerechtigheid ons nu al na aan het hart. Gerechtigheid raakt alle verhoudingen, zowel die tot God als die tot onze medeschepselen. De verticale en horizontale as kruisen elkaar.

Dr. Teus Hofman, 'de groene professor', is emeritus hoogleraar Nieuwe Testament aan de Theologische Universiteit in Apeldoorn.

.....
**In deze tijd van
het 'dikke ik' weer
Bijbels leren denken
in relaties**

Geloofwaardigheid van christenen

1. Hoe belangrijk vind je het thema duurzaamheid in de kerk (op een schaal van 1 tot 10)?

Vanaf mijn tienerjaren ben ik al met 'duurzaamheid' bezig. In de kerk ben ik het steeds belangrijker gaan vinden. Ik denk dat ik het nu een 8 of 9 zou geven. Dat heeft voor mij te maken met de geloofwaardigheid van ons als christenen. Hoe kunnen we zeggen dat we van God houden, als we zijn schepping veronachtzamen? Hoe kunnen we zeggen dat we Gods liefde graag ontvangen, als we alles voor onszelf houden? Natúúrlíjk gaat dat niet alleen over geestelijke geschenken van God, maar ook over natuur, rijkdom en aardse gaven. In onze samenleving en voor onze tieners is dit onderwerp steeds meer een lakmoesproef geworden. Willen we als christenen écht het goede voor deze wereld?

2. Heeft het thema duurzaamheid een plek in je eigen werkzaamheden?

Ik probeer zo veel mogelijk te fietsen, te trainen en de verwarming laag te zetten. Dat is een meer praktische invulling van duurzaamheid. Tegelijk zie ik het ook als mijn taak om voor mijn gemeente geloof en duurzaamheid te verbinden en daarin nieuwe perspectieven te openen. Met hen na te denken over de betekenis van rijkdom, over rechtvaardigheid en delen, over je eigen privileges en over de plek van de niet-menselijke natuur.

3. Hoe 'groen' vind jij de kerk waaraan je verbonden bent?

Mijn kerk is een groene kerk. Daarbij gaat het niet zozeer over de score op duurzaamheid, maar over de manier waarop duurzaamheid aandacht krijgt. Wij organiseren elk jaar een Michazondag en vertellen dan ook wat er dat jaar aan doelen is behaald, en waar komend jaar op wordt ingezet. Het doel is vooral dat kerkleden duurzamer gaan leven. Dit heeft veel meer resultaat dan zonnepanelen op het kerkdak. Onze groenekerckommissie heeft een fantastische voorzitter en draait goed. Heerlijk is dat!

4. Welke Bijbeltekst vind je bij dit thema relevant?

Voor mij is Lucas 4 een belangrijke roepingstekst: Jezus zegt dat Hij gekomen is om vrijheid te brengen. Ook vrijheid voor klimaatvluchtelingen, voor onze achterkleinkinderen. En waarom ook niet voor de schepping zelf? Het ontroert me hoe Jezus een diep verlangen van God hier deelt, zich toe-eigent en als zijn roeping uitspreekt. Omdat wij delen in de Geest is het ook onze roeping. Zo'n tekst is heel persoonlijk; ik kan dat niet zomaar overdragen op anderen. Maar deze tekst opent echt een geweldige ruimte!

Janneke Burger-Niemeijer – predikant NGK Enschede

Urgenda

'Van de HEER is de aarde...' (Ps. 24:1)

Klimaaturgentie, klimaatscepsis... Nieuwe woorden ontstaan in verhitte debatten. Zoals de aarde, verhit en verschroeid. Hoe staat de kerk daarin? De kerk? Er moeten al zoveel stickers op haar deur: Kerk met Stip, Wijdekerk, ook 'groene kerk'? Ik zie daar geen 'heil' in. Heil zie ik als ik naar Christus kijk.

Dat is de toon van Psalm 24: de aarde is van God de HEER. Hij heeft haar 'gegrondvest en verankerd' (vers 2). Als de aarde van God is, dan is zij niet van mij. Dan past mij eerbied en ontzag in hoe ik met haar omga: 'Wie mag de berg van de HEER bestijgen, staan op zijn heilige plaats? Wie reine handen heeft en een zuiver hart, zich niet inlaat met leugens en niet bedrieglijk zweert' (vers 4).

Mensen met reine handen, een schone footprint? Waar vind je die? Maar dan komt er iemand naar voren: de koning vol majesteit. Hij mag Gods poorten binnengaan. 'Wie is die koning vol majesteit?' (vers 8). Degene tot wie God zei: 'Jij bent mijn geliefde Zoon, in Jou vind ik vreugde.' Hij mag Gods heilige berg, zijn heiligdom betreden. Hij is rein van handen en footprint! Hij alleen.

Hij wordt zelf een poort

Hij mag de poort door, Gods berg op, Gods heiligdom in. En pas in zijn voetspoor de zijnen, die Hij met zich meevoert. Zo wordt Hij zelf een poort. Op die poort zit niet een serie stickers met wie welkom is. Jezus zegt: 'Ik ben de deur voor de schapen', wie door Mij binnengaan, zullen het leven vinden in al zijn volheid (Joh. 10).

Lost dat de problemen van de schepping op? Niet direct. Wel mogen wij als volgelingen van de Koning omgaan met de aarde in het besef dat het Gods aarde is, zijn creatie. Als dat je niet beweegt tot bewuste keuzes... Of denk jij: de wereld zal met vuur vergaan, na mij de zondvloed? Zo leeft geen volgeling van deze Koning.

In een eeuw tijd hebben wij meer verkwist en vervuild dan alle generaties voor ons! Weet jij hoeveel generaties er na jou nog van en op deze aarde moeten leven voor de nieuwe komt? Er is geen planeet B. Hoeveel geloof vindt de Mensenzoon als Hij komt? Hoeveel mensen die zich bij elke nieuwe aanschaf ernstig afvragen: is mijn nieuwe aankoop echt noodzakelijk? Kunnen we met minder? Wat zit er in mijn apparaten waarvoor kinderen in mijnen kruipen? Hoe wordt dit later verantwoord afgevoerd, als ik er niet meer ben en mijn kleinkinderen nog wel? Totdat Hij komt... en roept: 'Zie Ik maak alles nieuw!' Dat is echt urgenda: want Hij komt, die Koning vol majesteit.

Klaas van den Geest is predikant binnen de GK.

Klaas van den Geest

Tien groene geboden

Wat hebben de tien geboden te zeggen over duurzaamheid en de economie, vroeg Govert Buijs zich af. Hij bewerkte de tien geboden in 2021 voor de manifestatie GroenGelovig. 'Hieronder het resultaat, waarbij ik ze in omgekeerde volgorde langsloop – de moeilijkste (volgens Paulus) dus eerst. Ik lees daarbij het 'Gij zult!' als een belofte: als het leven goed is, dan zul je...'

- 10** ... *niet begeren*. Dat lijkt al direct de kern van de huidige economische en ecologische problematiek. De aarde geeft genoeg voor ieders behoeften maar niet voor ieders begeerten, sprak Gandhi eens.
- 9** ... *geen vals getuigenis spreken*. We hebben als mensen van de goede God intelligentie gekregen en daarmee een besef van waarheid. En een belangrijke manier – zeker niet de enige! – om waarheid te vinden is wetenschap. Daarom: heb respect voor wetenschappelijke inzichten. Neem feiten serieus en doe dus niet mee aan het verspreiden van nepnieuws of klimaatontkenning.
- 8** ... *niet van elkaar stelen*. De ontwikkeling naar een duurzame economie zal ook rechtvaardig moeten zijn. Duurzaamheid mag geen privilege van de rijken worden, die lekker met hun dure Tesla mogen komen waar Jan met de diesel uitgebannen wordt. Ook wereldwijd: zuidelijke landen en arme stadswijken mogen niet de vuilnisbelt van de noordelijke consumptiesamenleving worden.
- 7** ... *betekenisvolle relaties bouwen en onderhouden*. De man-vrouwrelatie waarin mensen elkaar zowel als 'tegenover' als als 'hulp' gegeven zijn, staat symbool voor alle menselijke relaties. Bij de vergroening van de economie hebben we heel verschillende perspectieven en de grote variatie aan creativiteit hard nodig: van arm én rijk, van wit én zwart, van Noord én Zuid, van hoogopgeleid én van praktisch opgeleid.
- 6** ... *niet doden*. Oftewel: dan heb je respect, eerbied voor het leven. Ja, dat kan gaan om ongeboren mensenlevens, maar ook om zeehonden die doodgeknuppeld worden, biodiversiteit die bedreigd wordt, bomen die verstikken, vogels die geen ruimte meer hebben.

- 5** ... *je vader en je moeder eren*. Als het leven goed is, zijn ook de relaties tussen generaties op orde. Vaders en moeders, ooit zelf ook kinderen, dienen zich eerbiedwaardig te gedragen, en niet alles in één generatie op te maken. Jongeren kunnen dankbaar aanvaarden wat ze krijgen en daar ook weer zo mee omgaan dat hun kinderen verder kunnen. Zo ontstaat een keten van zorgvuldige overdracht en leven we allemaal lang.

© Sander Weeteling

- 4** ... *regelmatig rust houden, pauze, sabbat*. Je moet van ophouden weten en jezelf, de mensen om je heen, de dieren, ja, de hele aarde rust en hersteltijd gunnen. Geen 24 uurseconomie die alles en iedereen opjaagt en uitput. Neem rust, geef rust.
- 3** ... *de naam van de Eeuwige, je God, niet besmeuren*. Jouw reputatie straalt af op de God die je zegt te dienen. Als je beweert God te dienen maar jouw daden kloppen daar helemaal niet mee, besmeur je de Naam. Wie gelooft in een Schepper, maar niet zorgt voor de schepping, is ongeloofwaardig.
- 2** ... *geen afgoden dienen*. Het lijkt er vaak op dat we van onze economie een soort religie gemaakt hebben. We consumeren van wieg tot graf en hoe langer hoe meer ligt onze identiteit in onze materie. En wat gebeurt er als je afgoden dient? Dan word je er slaaf van.
- 1** ... *geen andere goden hebben*. Dit gaat niet over 'kijk mij eens de ware god hebben en jullie lekker niet', maar om toewijding. Bevrijd van de verslaving aan afgoden – imago, rijkdom, macht, vitaliteit – ben je vrij om de Schepper te dienen. Dat betekent dat je liefhebt wat de Schepper liefheeft, mede zorgt voor waar Hij voor zorgt, zorg draagt voor de bloei van heel de schepping.

Wij hebben nu een verantwoordelijkheid voor de toekomstige generaties

Prof. dr. Govert Buijs is bijzonder hoogleraar politieke filosofie en levensbeschouwing aan de faculteit der wijsbegeerte, Vrije Universiteit Amsterdam.

Werk aan de winkel

1. Hoe belangrijk vind je het thema duurzaamheid in de kerk (op een schaal van 1 tot 10)?

Hoog, minstens een 8. De opdracht, aan het begin van de Bijbel aan de mens gegeven, om de aarde te beheren namens God geldt nog steeds. Daarbij komt dat het volgen van Jezus niet alleen de relatie met mensen en God aangaat, maar ook de relatie met de schepping. Door de zondeval werden al die relaties aangetast, maar in Christus worden ze hersteld. Het werk van de Geest, die het herstel wil toepassen in ons leven, gaat dus ook over omgaan met de aarde.

2. Heeft het thema duurzaamheid een plek in je eigen werkzaamheden?

Een steeds grotere plek. Dat komt ook doordat er in de gemeente veel (jongere) leden zijn die zich druk maken over en inzetten voor duurzaamheid.

3. Hoe 'groen' vind jij de kerk waaraan je verbonden bent?

De Waterpleinkerk is erg bezig met duurzaamheid. Enkele twintigers hebben het predicaat 'groene kerk' aangevraagd en zijn gesprekken aangegaan met de commissie van beheer om te kijken waar winst te behalen valt. Ook hebben ze ons jaarthema 'duurzaamheid en eeuwigheid' mee vormgegeven. Ze willen graag in gesprek met de gemeente over dit thema. Als kerk kunnen we nog wel veel winst behalen door aanpassingen aan het gebouw. Op het niveau van individuele gemeenteleden is er al heel veel bewustzijn rondom duurzaamheid en worden ook veel duurzame keuzes gemaakt.

Ook hebben ze ons jaarthema 'duurzaamheid en eeuwigheid' mee vormgegeven

4. Welke Bijbeltekst vind je bij dit thema relevant?

Bij de start van ons jaarthema heb ik als uitgangspunt Kolossenzen 1:15-20 genomen. Daarin staat dat Jezus heerser en dienaar is van alles. Zowel 'Jezus' als 'alles' komt in dit korte fragment tien (!) keer voor. Het betekent dat onze Heer over veel meer gaat dan alleen vergeving of zielenheil. Hij wil de wereld in haar volle glorie herstellen en dat betekent werk aan de winkel, omdat Hij zijn missie in handen van zijn volgelingen heeft gelegd.

Wim de Groot – predikant GKu Rotterdam-Centrum

Taakstraf

'Maar de grootste bedreiging voor het voortbestaan van dit prachtige dier is niet de [hier komt de natuurlijke vijand] maar de mens.' Gevolgd door wat shots van bomen die worden omgezaagd of van een rioolpijp boven een gifschuimende rivier.

Toen ik klein was, keek ik regelmatig natuurdocumentaires en voor zover ik me herinner, eindigden die altijd zo. Of misschien niet altijd. Misschien was het maar één keer en heeft die ene keer zich gewoon erg diep in mijn ziel genesteld. Hoe dan ook, sindsdien zit natuur- en milieuverwoesting dus daar, diep in mijn ziel. Met geen stok meer weg te krijgen. En het is er ondertussen niet beter op geworden. Warmterecords, uitsterving van insecten, plastic- en luchtvervuilingsrecords; ik kan het nieuws erover nauwelijks meer verdragen. Het klaagt mij aan. Als iedereen zou leven zoals ik, en ik doe toch aardig mijn best, zouden er twee-komma-nog-wat aardes nodig zijn. Allerlei verleidelijke drogredenen kloppen daardoor steeds vaker op de deur van mijn geweten. Zouden die paar klimaatsceptici niet toch gelijk kunnen hebben? China bouwt nog honderden kolencentrales en ik moet met de fiets? Straks kun je helemaal niets meer.

Vooraf dat van China frustrereert. Het maakt pijnlijk duidelijk dat mijn inspanningen voor Gods onvervuilde koninkrijk geen serieus verschil maken. En die frustratie op zichzelf is ook weer voer voor moeilijke vragen... Zou het goede eigenlijk niet zonder frustratie, automatisch, als uit een fontein uit mij omhoog moeten spuiten? Omdat ik het goede liefheb? Omdat Hij mij eerst heeft liefgehad? Een bepaald schuldgevoel is, vrees ik, voor mij toch een diepere drijfveer. Of mag ik dat gewroet in mijn motieven soms ook eens laten zitten, gewoon omdat ik denk dat iets goed is om te doen?

Sinds een paar jaar raap ik regelmatig zwerfafval tijdens mijn wandeltochtjes in de buurt. Tijdens één zo'n wandeling zijn de gedachten over waarom ik dit ten diepste doe nog niet uitgewoed, als een tiener op zijn fiets voorbij racet. 'Sukkuhhh! Met je taakstraf!' Mijn moegepeinsde gemoed weigert iets liefdevols te denken. In gedachten trek ik 'm van z'n fiets, kijk hem met rollende ogen aan: 'Taakstraf ja!! Maar ik heb het niet gedaan. Ik ben erin geluisd door de Russen, mwwoehaha.' Daarop beeft hij van angst. Ik verkneukel me over dit ingebeelde tafereeltje en verzamel nog zeker twee zakken zwerfafval. Wie weet komen de verheven motieven later, als ik groot ben. Gerben de Wild schrijft af en toe voor het kerkblad van zijn gemeente in Zwolle en werkt mee aan activiteiten op het gebied van duurzaam kerk-zijn.

Gerben de Wild

Gerben de Wild schrijft af en toe voor het kerkblad van zijn gemeente in Zwolle en werkt mee aan activiteiten op het gebied van duurzaam kerk-zijn.

Stap voor stap vergroenen

Zorg voor Gods schepping als opdracht

Zonnepanelen op het dak, een groene tuin waar het ook voor insecten goed toeven is en fairtradekoffie. Allemaal duurzame aanpassingen die ook door kerken doorgevoerd kunnen worden. 350 kerken in Nederland mogen zich 'groene kerk' noemen. 'Zorgen voor Gods schepping is een opdracht. De opdracht om de ander lief te hebben en tot bloei te laten komen.'

Annelies
Buit

De vrijgemaakte Morgensterkerk in Den Haag werd acht jaar geleden een groene kerk. Dat begon met een plat dak. 'Onze kerk is een soort doos, vierkant met een plat dak van bitumen. Daardoor wordt het snel heet in de kerk. Onze koster klaagde erover,' vertelt bioloog en kerklid Gijsbert Pellikaan. 'Ik was destijds lid van de commissie van beheer en onderzocht de mogelijkheden om er een sedumdak van te maken. Wat zijn de mogelijkheden en de voordelen? Kan de constructie het dragen? Er was ook een subsidiepotje voor, maar de kerk zou zelf twaalfduizend euro moeten investeren. Dat bleek niet haalbaar. Maar het balletje begon te rollen.' Inmiddels liggen er maar liefst 56 zonnepanelen op het dak. De kerk produceert meer energie dan ze nodig heeft en onderzoekt de mogelijkheden om deze stroom ten goede te laten komen aan de directe burens.

Kees
Posthumus

350 kerken

Als groene kerk is de Morgensterkerk onderdeel van het netwerk van GroeneKerken, een initiatief dat kerken helpt om duurzamer en groener te worden. Matty van Leijenhorst is projectleider bij GroeneKerken. 'Geloof in God als Schepper is verbonden met de zorg voor zijn schepping,' zegt ze. 'Deze twee komen bij elkaar in een kerkgemeenschap. Daarom is duurzaamheid voor elke kerk een relevant en essentieel thema.' GroeneKerken is een initiatief van drie organisaties: Kerk in Actie, Tearfund en Maatschappij van Welstand. In de afgelopen tien jaar sloten 350 kerken zich aan bij het netwerk van GroeneKerken. 'Protestants, katholiek, gereformeerd, vrijzinnig, luthers en apostolisch; kerken uit bijna alle kerkelijke stromingen zijn aangesloten,' aldus Van Leijenhorst. In totaal zijn er 27 gereformeerde kerken vrijgemaakt en Nederlands gereformeerde kerken die zich groene kerk mogen noemen.

Een kerk is groen als zij actief aan de slag gaat met duurzaamheid, sociale rechtvaardigheid en het vergroenen van haar eigen gemeen-

Geloof in God als Schepper is verbonden met de zorg voor zijn schepping

Meestal begint een kerk met praktische zaken zoals het plaatsen van zonnepanelen

schap. 'We verwachten van een groene kerk dat zij ieder jaar één duurzame stap zet,' legt Van Leijenhorst uit. Meestal begint een kerk met praktische zaken, zoals energiebesparing of het plaatsen van zonnepanelen. 'Langzaam ontstaat er meer aandacht voor duurzaamheid tijdens de diensten en in het kerkblad. De stap naar fairtradekoffie wordt gezet en er wordt nagedacht over duurzaam bankieren. Een werkgroep zet het onderwerp continu op de agenda en inspireert anderen. Zo wordt het steeds meer een thema voor de hele kerkgemeenschap.'

Verantwoordelijkheid voor kerken

Een belangrijke motivatie voor vergroening is de verantwoordelijkheid die kerken voelen om voor Gods schepping te zorgen. Terecht, zegt Van Leijenhorst. 'Wereldwijd zijn de gevolgen van klimaatverandering en onze overconsumptie zo duidelijk te zien. Elke seconde worden 169 bomen gekapt, plastic verzamelt zich in zee, hele leefgebieden worden opgegeven voor het delven van grondstoffen. Door gebrek aan voedsel en gebruik van pesticiden verdwijnen insecten. Hier in Nederland hebben we er nog geen last van, maar ver weg zijn mensen hun inkomstenbron en hun huis al kwijtgeraakt, doordat we de schepping in de verdrukking brengen.' Zorgen voor Gods schepping is een opdracht, volgens GroeneKerken. 'De opdracht om de ander lief te hebben en tot bloei te laten komen. Zodat gelijkwaardigheid en wederzijdse afhankelijkheid toenemen en relaties in balans worden gebracht.'

Ook 'groene dominee' Jeroen Sytsma, predikant in de gereformeerde-vrijgemaakte Koningskerk in Zwolle, vindt het logisch dat geloven in een Schepper gevolgen heeft voor hoe je met de schepping omgaat. 'Uitgangspunt is dat God Schepper is en almachtig. Wij zijn niet de kroon op de schepping, wij zijn er onderdeel van. Dieren en mensen zijn beide op de zesde dag geschapen. Op de zevende dag zet God de sabbat als kroon op de schepping. Rust en Gods vreugde over zijn werk vormen de bekroning. Niet de mens. Dat de mens uit de schepping is gehaald en erboven werd gesteld, is oorzaak van veel

Mensen zijn niet de kroon op de schepping, wij zijn er onderdeel van

Groene kerk

misbruik, ook door christenen. Wij zijn geroepen om het goede van de schepping in stand te houden. Alles wat leidt tot misbruik en vernietiging is bijna een doodzonde.' Sytsma is nu 21 jaar predikant. 'Aanvankelijk bestonden groen denken en christen-zijn naast elkaar. Nu zijn ze onlosmakelijk met elkaar verbonden.'

Zes thema's

GroeneKerken stimuleert kerken om groene stappen te zetten op zes verschillende gebieden.

- *Energie & klimaat* – Welke verbouwingen of aanpassingen kunnen we doen om energiezuinig te worden? Denk aan duurzaam watergebruik, ledverlichting en isolatie.
- *Omgaan met geld* – Hoe kunnen we duurzame keuzes maken als het gaat om het financiële beheer van de kerk? Denk aan duurzaam beleggen of investeren in ontwikkelingslanden.
- *Geloof & inspiratie* – Hoe laten we ons inspireren door de Bijbel als we nadenken over het klimaat? Dat kan door Bijbelstudies, vieringen of boeken die tot nadenken stemmen.
- *Schepping & natuur* – Hoe kunnen we duurzame keuzes maken voor de natuur? Bijvoorbeeld door een moestuin aan te leggen of een insectenhotel op te hangen.
- *Bewust inkopen* – Hoe ziet ons koopgedrag eruit? Ook hierin zijn duurzame keuzes te maken, zoals duurzame schoonmaakmiddelen en eerlijke koekjes.
- *Beleid & aanpak* – Waar beginnen we als we een duurzame kerk willen worden? Door een beleidsplan op te stellen en de eerste stappen te zetten.

Eigenlijk wil je dat duurzame keuzes maken een tweede natuur wordt

Door het gewoon te doen en niet te veel te overleggen

.....
 'Er zijn heel veel mogelijkheden om praktisch aan de gang te gaan,' stelt Van Leijenhorst. 'Maar eigenlijk wil je dat duurzame keuzes maken een tweede natuur wordt. Dit groeit stap voor stap. Naast praktische acties, zoals eerlijke koffie, een duurzame paaskaars en zonnepanelen, kun je nadenken over je beleid en aanpak: hoe gaan we duurzaamheid vastleggen in een beleidsplan? Ook helpt het om energie te steken in inspiratie en bewustwording en je ook tijdens diensten of in de kringen te verdiepen in wat de Bijbel zegt over duurzaamheid. Of je zet meer in op de verwondering over Gods schepping, door het organiseren van een natuurwandeling of het duurzaam beheren van je kerkgrond.'

Bloementuin

In Den Haag zette de Morgensterkerk al heel wat groene stappen. In een gesprek met de koster opperde Pellikaan de mogelijkheid fairtradekoffie te gaan gebruiken. Dat is inmiddels geregeld, door het gewoon te doen en niet te veel te overleggen. De koster gebruikt ook ecologische schoonmaakmiddelen en in de avondmaalsviering wordt biologische wijn geschonken.

Groene kerk

Fairtradekoffie
schenken in de
kerk

Zes jaar geleden werd de kerk verbouwd, er kwam meer vergader ruimte bij. 'Achter de kerk was een rommelig stukje struiken en bos, dat uitnodigde tot minder frisse praktijken,' vertelt Pellikaan. 'Onze burens hadden last van de bomen die er stonden. In overleg met de gemeente is alles gerooid en legden wij een nieuwe, groene bloementuin aan. Naast nieuw geplante bomen en struiken staan er veel bloeiende planten, waarmee wij een groen baken in de woestijn zijn. Bij het ontwerp hield ik er rekening mee dat het niet te veel onderhoud moest vergen.' Vrijwilligers hielpen bij de aanleg van de tuin, complete gezinnen kwamen helpen. De jeugdclub maakte nestkastjes. De gemeenteleden werden betrokken bij de plannen door voorlichting over de zonnepanelen en doordat het ontwerp van de tuin hun werd voorgelegd. 'De nieuwe aanbouw is zo groen mogelijk geworden; goede dakisolatie, dubbel glas. De bestaande sponningen konden we opnieuw gebruiken. In hergebruik zit de eerste milieuwinst. Het is zonde om goed spul zomaar weg te gooien. Er kwamen twee nieuwe HR-ketels, die een superoude ketel vervingen. Wat nog beter kan, is de afvoer van het hemelwater. Dat gaat nu het riool in, het kan beter de tuin in.'

Betrokkenheid

Het kerkgebouw zo duurzaam mogelijk maken is één. Nog belangrijker vindt Pellikaan het vergroten van de betrokkenheid van gemeenteleden bij duurzaamheid. 'Wij houden themadiensten over duurzaamheid, elk jaar is er een Michazondag. Micha Nederland prikkelt christenen, kerken en organisaties om zich in te zetten voor gerechtigheid. Daar hoort ook aandacht voor duurzaamheid bij. Dankdag werd een oogstfeestdag. Natuurlijk moeten we dankbaar zijn, het is mooi om samen te vieren dat er geoogst kan worden. Daarbij staat duurzaamheid centraal.'

In de Morgensterkerk leert de ervaring dat er in een gemeente al snel een aantal groene enthousiastelingen is die de kar willen trekken.

Groene kerk

© Geert Foekens

Ook de NGK in Enschede heeft een bloementuin

Meer moeite kost het om het kerkbestuur mee te krijgen, aldus Pellikaan. 'Een gedegen theologische onderbouwing helpt. Persoonlijk ben ik pas gaandeweg mijn geloof gaan verbinden met de zorg voor onze schepping. De schepping deelt in de zondeval, de schepping deelt ook in de verlossing. Deze aarde doet ertoe voor God. Hij gaat de hele schepping redden en vernieuwen. Hemel en aarde zullen met elkaar verbonden worden, God zal bij de mensen wonen. Wij hebben daarin een eigen verantwoordelijkheid; om goed te zorgen voor de aarde, de tuin waarin wij leven.'

Zorg voor de schepping als een diaconale taak benoemen

Voor zijn kerk schreef Pellikaan een notitie waarin hij ervoor pleit om de zorg voor de schepping als een diaconale taak te benoemen. 'De diaconie is er voor wie bescherming nodig heeft. Daar hoort, als nooit tevoren, onze aarde bij. Hoe je dat organiseert, is vers twee, het gaat mij om het principe. Tot nu toe is geen van de ambtsdragers hier verantwoordelijk voor, terwijl het gaat om niet minder dan onze toekomst en die van onze kinderen.'

Vreugde

Groene dominee Sytsma waakt ervoor om een te ernstige moraalridder te worden. 'Hoe voorkom ik dat mensen mijn preek onthouden als: "U moet korter douchen. Amen." Mij helpt daarbij het begrip vreugde, blijdschap die je uit de hemel krijgt. Vreugde ervaar je wanneer je door God aangeraakt wordt. Het brengt zoveel vreugde, als je een manier van leven vindt die je dichterbij de Schepper en de schepping brengt. Een manier van leven waarvan je weet dat die goed is voor de aarde en voor jezelf.' Kortere douchen maakt hem niet chagrijnig. Het levert hem juist vreugde op. 'Het lukt mij om mijn geloof in daden om te zetten. Ik heb die vreugde heel hard nodig. Soms kan ik huilen om de schepping, met zoveel slecht nieuws. Ik ben al heel lang vogelaar en zag massa's grutto's. Sinds een jaar of drie kan ik geen grutto meer zien zonder te denken: misschien ga ik het nog meemaken dat jij in Nederland uitgestorven bent.'

Groene kerk

Sytsma leeft zoveel mogelijk zonder afval, in het Engels 'zero waste'. 'Het is oprecht een van de leukste dingen in mijn leven. Ik ben geïnspireerd door het boek van Nicky en Jessie Kroon, de zero-waste-goeroes van Nederland. Het is hartstikke leuk als het lukt om te kopen wat je graag eet, zonder afval te creëren. Het geeft spirituele en praktische vreugde. Mijn leven werd veelkleuriger. Ik kom bij een bakker, een melkboer, een kaasboer en winkels waar je zelf kunt tappen. De les bij zero waste is: stapje voor stapje. Accepteer hoe je leven nu is en kies één ding waarmee je aan de slag gaat. Zet stap twee als de eerste gelukt en ingesleten is. Wie te veel tegelijk probeert, raakt gefrustreerd en doet niets meer.'

Zoveel mogelijk zonder afval leven, is een van de leukste dingen in mijn leven

Verbinding

Sytsma is binnen zijn kerk aanjager van een werkgroep Schepping. 'Een van de eerste agendapunten is: gaan we voor het label groene kerk? Dat verzekert ons van hulp, goede voorbeelden, stappenplannen, informatie.' 'Goed idee, van harte welkom,' reageert Van Leijenhorst. 'Wil je als kerk vergroenen, sluit je dan aan bij GroeneKerken! Via onze website en toolkit vind je uitgebreide informatie over als kerk duurzamer worden en duurzaam blijven. Via een maandelijkse nieuwsbrief en activiteiten voor interkerkelijke ontmoetingen, inspireren en ontmoeten we elkaar als kerken. Die verbinding is belangrijk en stimulerend.'

Annelies Buit is freelancejournalist en redacteur. Ze werkt voor GroeneKerken, waar ze via verhalen kerken en kerkleden wil inspireren om te zorgen voor Gods schepping en duurzaam te leven.

Kees Posthumus is verhalenverteller, kerkjournalist en dagvoorzitter. Hij schrijft een serie artikelen voor GroeneKerken over duurzaamheid in verschillende kerkgenootschappen.

Het GroeneKerkenbordje is volledig duurzaam geproduceerd

Op weg als groene kerk

Groenekerkerk-zijn gaat over meer dan het schenken van fairtradekoffie of het installeren van zonnepanelen. Er kan nog zo veel meer! Van een groene kerk wordt verwacht dat zij met haar leden ieder jaar één duurzame stap zet. In totaal zijn er al 350 groene kerken, wordt jouw gemeente nummer 351? Met zeven tips helpen we jouw gemeente op weg naar een groene kerk.

1. Zet groene mensen bij elkaar

Je hebt ze in elke kerk: gemeenteleden met een groen hart. Mensen die de kerk al jaren vragen om over te stappen op fairtradekoffie, eerlijke avondmaalswijn en eco-afwasmiddel. Die vogels spotten en met liefde zwerfafval opruimen. Breng deze mensen bij elkaar en benut hun kennis en passie. De ervaring leert namelijk dat er vanzelf meer ideeën ontstaan wanneer je je enthousiasme en ideeën deelt met anderen. Dat leidt vaak tot prachtige resultaten.

2. Haak aan bij wat al gebeurt

Lang niet altijd is er een totaaloverzicht van wat er op het terrein van duurzaamheid allemaal al gebeurt en nog mogelijk is. Een eerste stap is om de bestaande activiteiten en mogelijkheden te inventariseren. Deel de verhalen van betrokken gemeenteleden, haak aan bij wat er al gebeurt en zoek samenwerking met anderen in de buurt of wijk.

3. Organiseer de Michacursus

In zeven bijeenkomsten en een doedag ga je als kerk, Bijbelkring of vriendengroep aan de slag met gerechtigheid en duurzaamheid. De Michacursus is genoemd naar een kleine profeet die bekendstaat om zijn gedreven verzet tegen onrechtvaardigheid. Hij wijst erop dat het gedrag van mensen wel degelijk van belang is om te komen tot vrede en gerechtigheid. In de cursus leer je wat er in de Bijbel staat over gerechtigheid en het koninkrijk van God. En vooral: hoe jouw keuzes kunnen bijdragen aan een wereld die eerlijker en duurzamer is. Meer informatie vind je op michanederland.nl.

Micha
NEDERLAND

4. Schrijf een plan met jullie visie op 'groen'

Eigenlijk wil je dat het maken van duurzame keuzes een tweede natuur wordt. Naast het zetten van allerlei praktische stappen, helpt het om met elkaar vast te leggen wat jullie (theologische) visie op geloof en duurzaamheid is. Dit helpt je om naast een aantal groene enthousiastelingen, ook de kerkenraad en financiële commissies mee te krijgen. Leg verbinding met onrecht dichtbij en veraf, want daar waar natuur en milieu onder druk komen te staan, zal vroeg of laat ook de mens in de knel komen. Er zijn de laatste jaren diverse theologische inzichten gegroeid die voor verdieping hebben gezorgd. Die ecologische theologie kun je hierbij goed gebruiken.

5. Doe de EKO-scan

De EKO-scan (Ecologisch Kerktuinen Onderzoek) van A Rocha helpt je om een indruk te krijgen van de kansen die jullie kerkgebouw en -tuin bieden voor de natuur. Kerkgebouwen en -tuinen zijn hier bij uitstek geschikt voor. Torens kunnen ruimte bieden aan gierzwaluwen of vleermuizen. Ook is het vaak mogelijk om nestgelegenheid te creëren voor andere vogels, zoals mussen en uilen. Een kerktuin met bloeiende vaste planten en heesters is aantrekkelijk voor vogels, insecten en kleine zoogdieren, en brengt meer groen in de buurt. Na het invullen van de vragen reageert A Rocha binnen enkele dagen. Indien gewenst ontvang je vervolgens een advies van een van de ecologen die verbonden zijn aan A Rocha (arocha.nl).

6. Begin klein maar zo concreet mogelijk

Vergroen het gemeentelven met kleine stapjes, maar houd de vaart er wel in. Zorg ervoor dat iedereen in de gemeente kan meedoen, van jong tot oud. Hoe concreter en laagdrempeliger hoe beter. Natuurlijk mag het ook gewoon gezellig en leuk zijn. Want activiteiten met een positieve insteek en een prettige sfeer zijn nu eenmaal uitnodigend.

7. Download de toolkit

Op de jaarlijkse landelijke dag wisselen groene kerken ervaringen uit. Veel van deze ervaringen zijn verzameld op groenekerken.nl. Hier vind je ook een handige toolkit waar je direct mee aan de slag kunt. Er zijn suggesties, tips en werkvormen op zes onderdelen: energie & klimaat, omgaan met geld, geloof & inspiratie, schepping & natuur, bewust inkopen en beleid & aanpak. Zo kan elke gemeente stappen zetten op weg naar een groene kerk!

Met deze QR-code vind je verschillende bronnen en websites die je verder kunnen helpen.

Niet achterlopen bij de samenleving

1. *Hoe belangrijk vind je het thema duurzaamheid in de kerk (op een schaal van 1 tot 10)?*

Wat mij betreft is duurzaamheid erg belangrijk: ik geef het thema een 8. Op de eerste plaats staat de genade van God, bij wie wij met al onze gebrokenheid, schuld en schaamte terecht kunnen. Op de tweede plaats komt dat we van daaruit ook zo leren kijken naar elkaar. Die onderwerpen krijgen een 10 en een 9. Daarna komt de roeping om God te dienen in de schepping die aan onze zorgen is toevertrouwd: mensen, dieren, planten; de natuur, de planeet. Het is moeilijk om daar een rangorde in aan te brengen, alles hangt met alles samen.

2. *Heeft het thema duurzaamheid een plek in je eigen werkzaamheden?*

Ik noem het onderwerp klimaat regelmatig in de gebeden. Ik bid voor de overheid, voor deskundigen, voor marktleiders en dat ook wij persoonlijk stappen leren zetten in de richting van meer duurzaam leven. Ook in preken en op gesprekskringen stel ik het aan de orde.

3. *Hoe 'groen' vind jij de kerk waaraan je verbonden bent?*

Wij hebben het predicaat 'groene kerk' gekregen. Het besef van de urgentie dringt zeker tot steeds meer gemeenteleden door. Maar het lukt lang niet iedereen om daaraan concrete stappen te verbinden. Veel gemeenteleden zijn bezig met verduurzaming van hun huis. Het aantal vegetariërs of flexitariërs groeit geleidelijk, net als in de samenleving. Toch wordt nog heel makkelijk aan het eind van het seizoen een barbecue georganiseerd. Als het gaat om verpakkingen en plastic: er zijn gemeenteleden die bewust met een boodschappentas naar de markt gaan, of zelfs glazen potjes meenemen, maar er zijn er ook die alle plastic tasjes accepteren. Door het thema aan de orde te stellen, bereiken we hopelijk dat de kerk niet achterloopt bij de samenleving. Het moet niet zo zijn dat mensen denken: straks komt er toch een nieuwe aarde, waar maak ik me druk om.

4. *Welke Bijbeltekst vind je bij dit thema relevant?*

Een bijzonder sprekend gedeelte voor mij is Kolossenzen 1:15-20, waar Christus de eerstgeborene van de hele schepping wordt genoemd. Niet alleen van de mensen, maar ook van de dieren en de planten. De os en de ezel horen er dus echt bij met kerst, net als het regenwoud en het koraalrif. Ook verder in dit gedeelte wordt een diepe relatie gelegd tussen Christus en de schepping: alles bestaat in Hem. Christus is onmogelijk los te maken van de schepping! Op dit punt moet heel wat theologie worden bijgesteld.

Henk Mijnders – predikant CGK Zwolle

Klimaatgebed

Schepper God,
U laat nooit los wat uw hand begon.
Dat zien we overal om ons heen. De lente breekt aan.
Zoveel schepselen roeren zich weer.
Grutto's keren terug in onze weilanden.
Hazelaars staan alweer in bloei.
Uw Geest ademt in al uw schepselen.
Elke dag maakt de schepping uw naam groot.

Barmhartige God,
U laat nooit los wat uw hand begon.
U blijft trouw aan een schepping vol schoonheid en diversiteit.
Maar door onze levensstijl behandelen wij haar respectloos.
Wij buiten uit, vervuilen en maken kapot.
Het klimaat verandert, uw dieren sterven uit,
mensen worden het slachtoffer van onze keuzes.
God, vergeef ons. Vergeef ons. Vergeef ons.

Liefdevolle God,
U laat nooit los wat uw hand begon.
U hebt in Jezus alles gegeven wat nodig is voor herstel.
U opent de weg naar vrede tussen mensen en schepping.
U geeft ons hoop: U laat nooit los wat uw hand begon.

Eeuwige God,
U laat nooit los wat uw hand begon.
U wilt ons mensen niet loslaten in deze tijd.
Geef ons ogen die zien wat juist is.
Ogen die herkennen wat veranderbaar is.
Ogen die een vergezicht zien en dromen van een wereld
waar het goede der aarde eerlijk gedeeld wordt.

Geef ons hart voor alles wat leeft,
vul ons met bewogenheid en liefde.
Heer, voed onze onrust over onrecht en vervuiling.
Help ons ons in te zetten voor recht en vrede.
Dat heel uw schepping weer tot bloei mag komen
en U groot mag maken.

Amen.

Respect voor zijn schepselen

1. Hoe belangrijk vind je het thema duurzaamheid in de kerk (op een schaal van 1 tot 10)?

Ik denk dat een 6 wel het eerlijke antwoord is. Ik vind het overigens niet eenvoudig om dit in een cijfer uit te drukken. Als gewone Nederlander krijg ik ook mee hoe hoog de nood aan het worden is en bezin ik me op mijn eigen levensstijl. Ik ben ervoor om er in de kerk aandacht aan te geven, maar moet tegelijk toegeven dat het er niet van komt om het echt goed op de agenda te zetten. Ook heb ik het gevoel dat thema's als gastvrijheid, uitstraling naar de samenleving en gavengericht werken voor onze kerk op dit moment meer urgent zijn. Duurzaamheid is niet onbelangrijk. Maar omdat er breed in de samenleving steeds meer aandacht voor is, weet je dat de mensen het tóch wel mee krijgen.

2. Heeft het thema duurzaamheid een plek in je eigen werkzaamheden?

Zeven jaar geleden heb ik een keer een themadienst gehouden over het milieu. De aanleiding was een pastoraal bezoek aan gemeenteleden die zich zorgen maakten over het milieu. Het leek mij goed om het als thema aan de orde stellen en deze dienst samen met een aantal gemeenteleden voor te bereiden. Dat ging goed en het was mooi. Maar de follow-up, waarvan je hoopt dat gemeenteleden die dan initiëren, bleef helaas uit.

3. Hoe 'groen' vind jij de kerk waaraan je verbonden bent?

Het kerkgebouw waarin wij samenkomen heeft de status van rijksmonument. Dat beperkt de mogelijkheden tot verduurzaming. Zonnepanelen en voorzetramen mogen niet geplaatst worden. Binnen de mogelijkheden die er wél zijn, zijn wel wat dingen gedaan: wegwerpbekers in de ban, afval scheiden en een nieuw verwarmingssysteem, waardoor de verwarming van de vergaderzalen nauwkeurig geregeld kan worden. Ook wordt onze kerkbode nog maar in een heel beperkte oplage op papier verspreid. Al met al zou ik onze kerk een 7 geven.

4. Welke Bijbeltekst vind je bij dit thema relevant?

Ik ben erg gecharmeerd van Psalm 104, waarin je de kringloop in de natuur tegenkomt: het water uit de wolken dat via de bergen naar het laagland afdaalt en alle dieren en planten op de route drinkt. Wat heeft God het knap in elkaar gezet. En gaan wij nu die balans verstoren? Zorgen wij ervoor dat diersoorten en plantensoorten uitsterven? Dat is toch vreselijk! Laten we vanuit diep ontzag voor de Schepper ook respect hebben voor zijn schepselen!

Frank Bruintjes – predikant NGK Kampen

Jongeren schudden ons wakker

Aanjagers van een duurzame toekomst

Als kind groeide ik op met de slogan 'Een beter milieu begint bij jezelf'. In die tijd werd ook gesproken over 'zure regen' en 'het gat in de ozonlaag'. Giftige zwaveldioxiden van fabrieken kwamen in de lucht en via de regen weer op aarde terecht. Overal zag je kale bomen en de bossen zouden verwoest worden. Onheilspellend vond ik dat in de ozonlaag een gat zat, veroorzaakt door drijfgassen uit bijvoorbeeld spuitbussen en koelkasten. Die laag om de aarde moet ons tegen de gevaarlijke straling van de zon beschermen. Bij beide problemen greep de overheid in. Giftige zwaveldioxiden en drijfgassen werden verboden. Dat er actie werd ondernomen, was mede te danken aan een beweging die op gang kwam onder jongeren. Jongeren verenigden zich en lieten zich horen. Vandaag zie ik hetzelfde gebeuren.

Lange tijd werd gedacht dat jongeren niks hebben met politiek, dat ze maatschappelijk niet betrokken zijn. Wie zich beweegt in de leefwereld van jongeren, ziet dat dit echt anders is. Jongeren zijn betrokken! Ze zijn progressiever dan ooit en maken zich meer zorgen over het klimaat dan ouderen. Jongeren uiten zich alleen meestal op een andere manier. Jongeren gaan normaal gesproken niet massaal de straat op. Het voelt voor jongeren als een grote stap om zo actie te voeren. Vóór corona leek dit wel even te gebeuren. Symbool van het protest was Greta Thunberg. Ze ging elke schooldag staken voor het Zweedse parlement om aandacht te vragen voor het klimaat. Nu zien we dat jongeren zich vooral op een andere manier laten horen. Het lijkt misschien minder zichtbaar, maar via muziek, via sociale media en in persoonlijke verhalen proef je dat er echt iets aan de gang is. Jongeren inspireren artiesten, politici en anderen om duurzamer te leven. Ze zijn de aanjagers van een verandering die op gang komt.

Anko
Oussoren

Jongeren maken zich meer zorgen over het klimaat dan ouderen

Wake-upcall

Voor mijzelf was het nummer 'All the good girls go to hell' van Billie Eilish een wake-upcall. In de clip, vol met religieuze verwijzingen, zien we een witte engel naar de aarde vallen. De engel belandt in een grote olievlek waaruit ze nauwelijks kan opstaan. Langzaam komt de engel overeind en ze loopt besmeurd verder door een desolaat landschap, terwijl om haar heen de wereld en ook haar vleugels vlamvatten. Ondertussen zingt ze over bosbranden, de stijgende

Jeugdwerk

zeespiegel en we zien dat de wereld in een hel verandert. Een nummer met een boodschap waarover je een avond met jongeren in gesprek kunt zijn. Ook de Nederlandse zangeres Froukje (20 jaar) verwoordt het sterk in haar nummer 'Groter dan ik': *'De wereld staat in de fik en ik zou het willen blussen maar het vuur is groter dan ik.'*

Generatietoets

Dit zet mij aan het denken. Ik realiseer me dat ik vaak wel duurzaam denk, maar niet duurzaam doe. Maar ik zie ook dat jongeren opgroeien in een wereld die in brand staat. Daarbij gaat het overigens niet alleen over het klimaat. Veel beslissingen die zijn en worden genomen, hebben een negatief effect op jongere generaties. Als het gaat om studeren, wonen, corona, krediet, staatsschuld, noem maar op. De rekening wordt doorgeschoven naar jongere generaties. Jongeren maken zich terecht zorgen over de toekomst. Het bracht mij en anderen ertoe om te gaan werken met de 'generatietoets'.

Stel jezelf bij elke keuze de vraag: wat is de impact van deze beslissing, wat zijn de gevolgen voor jongeren? Deze generatietoets zou wat mij betreft een plek mogen krijgen bij iedere keuze die we in de kerk maken.

Stel jezelf bij elke keuze de vraag: wat is de impact van deze beslissing, wat zijn de gevolgen voor jongeren? Deze generatietoets zou wat mij betreft een plek mogen krijgen bij iedere keuze die we in de kerk maken.

Oké boomer

Wat ik namelijk proefde bij jongeren was frustratie en machteloosheid. De term 'Oké boomer' is hier een uiting van. Met deze kreet reageren jongeren op iedereen die er ouderwets gedachtegoed op nahoudt. Ironisch is wel dat deze term vaak klinkt tegen babyboomers (geboren in 1941-1955) en Generatie X (geboren in 1956-1970). Generaties die juist zelf in verzet kwamen tegen hun ouders en/of massaal gingen protesteren en die nu politiek enorm veel invloed hebben. Als jongeren het vandaag voor het zeggen zouden hebben, dan zou er veel meer actie worden ondernomen voor het klimaat. Daarnaast is er onder jongeren een groot draagvlak om ook zélf iets te doen. Jongeren willen bewuster en beperkter consumeren. Veel jongeren zijn bereid om vaker spullen te hergebruiken. Ze willen het gebruik van plastic terugdringen en minder vlees eten.

Ze willen het gebruik van plastic terugdringen en minder vlees eten.

Er is een kleine groep jongeren die er niet in gelooft, maar sceptici zie je onder jongeren veel minder dan onder ouderen. De eerlijkheid gebiedt wel te zeggen dat bij jongeren in de praktijk het duurzame gedrag niet altijd uit de verf komt. Ik las ergens de veelzeggende uitspraak: 'Jongeren zijn vaak klimaatidealist die nog uit de kast moeten komen.'

Behoeftte aan concrete tips

En toch zie ik de jeugd als aanjagers van een duurzame toekomst. Recentelijk is onderzoek gedaan naar het toekomstbeeld van christelijke jongeren, in het bijzonder ten aanzien van de thema's klimaatverandering en milieuvuiling. In dat onderzoek komt naar voren dat tachtig procent van de christelijke (kerkelijke) jongeren

.....
De rekening wordt doorgeschoven naar jongere generaties

.....
Jongeren zijn vaak klimaatidealist die nog uit de kast moeten komen

Jeugdwerk

Jongeren realiseren zich dat er iets moet gebeuren: er is geen planeet B

zich grote zorgen maakt over klimaatverandering. Ze vinden het belangrijk dat er in de kerk veel vaker en praktischer wordt gesproken over klimaatverandering en milieuvuiling. Christenen moeten worden opgeroepen om mee te doen aan verandering van leefstijl. Door erover te preken, erom te bidden, er samen (open) over na te denken en vooral iets te doen! Daarbij helpt het wanneer een realistisch beeld wordt geschetst van de situatie en de gevolgen van keuzes inzichtelijk worden gemaakt. Jongeren hebben behoefte aan concrete tips. De nummers van Eilish en Froukje kunnen namelijk ook verlamdend werken.

De wereld staat in brand

Yvonne van Sark geeft in *Opgroeien terwijl de wereld in brand staat* een stem aan de jongere generatie voor wie een duurzame toekomst noodzakelijker is dan ooit. In dit boek staan inzichten, voorbeelden en handvatten voor ouders, docenten en professionals: hoe met jongeren het gesprek aan te gaan, hoe van en met hen te leren. Met portretten van jonge voorlopers op het gebied van duurzaamheid. (Kosmos uitgevers, 2021)

In *Opgroeien terwijl de wereld in brand staat* geeft Yvonne van Sark vier terreinen aan waar jongeren iets kunnen doen: (1) impact als consument, (2) impact als activist, (3) inspraak via politiek en (4) impact hebben in je werk. Voor dit artikel beperk ik me even tot het eerste en hopelijk inspireer ik je tot het lezen van het boek. Hieronder benoem ik drie categorieën waar je als consument impact kunt hebben. Ik omschrijf ze zo dat je er praktisch mee aan de slag kunt gaan.

1. Eten en drinken: duurzaamheid op je bord en in je glas

De meeste milieu-impact (twee derde) heeft vleesconsumptie. Jongeren zijn zich bewust van deze milieu-impact, maar dit omzetten in daden is vaak lastig. Wel zien we dat onder hoogopgeleide stedelijke jongeren vegetarisch en vegan eten soms al de norm is, maar de meeste jongeren eten toch nog graag een hamburger bij de Mac. Ga met jongeren in gesprek over eten en drinken. Schrijf allemaal je eigen eetpatroon voor een week op. Denk met elkaar na of je misschien minder vlees wilt eten, meer groenten of minder snacks. Doe met elkaar online de verspillingsquiz.

Bespreek de resultaten met elkaar. Vind je dit veel? Denk je dat je zelf veel eten weggooit? Is het erg als je eten weggooit of maakt het niet uit omdat we toch genoeg hebben?

2. Spullen: bewuster consumeren en/of consuminderen

Maak jezelf en jongeren bewust van de impact van het gebruik van smartphones en andere apparaten. We gaan massaal voor de nieuwste modellen en beste databundels. Alles moet via de smartphone worden bekeken. Ondertussen poppen in heel Nederland datacenters op die enorm veel energie gebruiken. De productie en het gebruik van de smartphone hebben enorm veel impact. Zelf was ik me daar niet zo van bewust. Ook het maken van kleding heeft veel milieu-impact. De productie van een spijkerbroek vergt bijvoorbeeld tien-duizend liter water. En er is veel landbouwgrond nodig voor het verbouwen van katoen. Stimuleer elkaar om na te denken over elke besteding. Heb je het echt nodig? En als je het nodig hebt, kun je het dan tweedehands kopen? Bereken samen op mijnverborgenimpact.nl jouw verborgen impact op de planeet en leer hoe je die kunt verkleinen. Stimuleer elkaar om je te verdiepen in duurzame alternatieven. Zie het als een doorlopende ontdekkingsstocht waarin je steeds nieuwe dingen leert.

3. Mobiliteit: duurzamer van A naar B gaan

Veel kilometers worden afgelegd met de auto. De auto is voor velen een statussymbool, al zien we dit afnemen. Het zou goed zijn als we nieuwe gewoontes aanleren waarbij we duurzamer van A naar B gaan. Maar vooral vliegen zorgt voor milieuschade en dat veroorzaakt bij jongeren vlietschaamte. Reizen is namelijk vaak ook een onderdeel van hun identiteitsvorming. Maar wat zou er gebeuren als we massaal niet meer gaan vliegen? Als jij niet meer gaat vliegen? Vanwege haar bekendheid werd Greta Thunberg uitgenodigd bij het World Economic Forum in het Zwitserse plaatsje Davos. Er waren zo'n 1500 aanwezigen, allemaal naar Davos gevlogen met een privéjet. Greta daarentegen reisde 32 uur met de trein. Spreek hier eens over door met elkaar. Wat vind je van Greta, denk je dat haar aanpak werkt? Wat vind je van de mensen die (met hun

Doe met elkaar een verspillingsquiz

Heb je echt een nieuwe spijkerbroek nodig?

Greta Thunberg is symbool van het jongerenprotest

© Unsplash

privéjet) naar Davos vliegen? Hoe kijk je naar Greta en hoe kijk je naar jezelf?

Wakker worden

Tot slot, het is mooi om te laten zien hoe jongeren in beweging komen. Tegelijkertijd realiseer ik me dat er grenzen zijn aan wat wij als mensen kunnen bereiken. Maar jongeren zijn voor mij een bron van hoop. Jongeren belichamen de toekomst, ze zijn ambitieus en zelfbewust. Ik zie bij hen de energie om ervoor te gaan, ook al proef ik de frustratie. En die frustratie motiveert mij om mee te doen. Sterker nog, wij móeten meedoen. We kunnen het zo groot en heftig maken als we zelf willen, maar soms is het voldoende als we wakker worden. Ben jij wakker? Zou jij iemand wakker kunnen schudden? Deel je betrokkenheid en kennis met anderen. Ga in gesprek op sociale media. Inspireer anderen. Daag jongeren uit dit ook te doen, want jongeren worden zelf het meest geïnspireerd tot actie door hun vrienden en familie.

Anko Oussoren is jongerenwerker in de bron (samenwerkingsgemeente GKu/NGK), een kerk van hoop in Hardinxveld-Giessendam. Daarnaast werkt hij als adviseur bij Kerkpunt.

De frustratie van jongeren motiveert mij om mee te doen

Missie Binnenstebuiten

Na twee jaar coronacrisis weten we wat binnenstebuiten keren voor een samenleving kan betekenen. Verwarring en ontredde, maar ook creatieve oplossingen en hartverwarmende initiatieven.

Frustraties, steunpakketten, het nieuwe normaal of toch weer terug naar het oude? Te midden van alle verwarring heeft de kerk goed nieuws. Nieuws dat niet binnen moet blijven, maar naar buiten moet. Nieuws over Jezus, over genade die alles binnenstebuiten keert. Maar hoe vertellen we dat? Welke kansen zijn er in onze tijd voor het evangelie? Willen we de kerk wel binnenstebuiten keren? Denk mee op de conferentie *Missie Binnenstebuiten* over welke kansen er in onze tijd zijn voor het evangelie. Op welke manier is het nieuws over Jezus goed nieuws voor de samenleving? Hoe kun je open zijn en verbinden in tijden van verwarring en crisis? Het programma wil inspireren en uitdagen om na te denken over de kansen in je eigen context. We raden aan om je met een groepje uit je kerk in te schrijven en een van de praktische leertracks te volgen zodat je met een concreet plan weer naar huis gaat. Ga naar missiebinnenstebuiten.nl voor meer informatie en om je aan te melden voor zaterdag 19 maart in Kerk aan het Lint, Utrecht Leidsche Rijn.

E&R, Kerkpunt en Verre Naasten werken samen

In september 2022 is het precies vijftig jaar geleden dat de vereniging Evangelisatie & Recreatie werd opgericht. Met als doel om 's zomers, in de ontspannen setting van het campingleven, Gods liefde te verspreiden.

In al die jaren hebben honderden E&R-vrijwilligers meegedraaid in een van de lokale projecten in het land, op campings en in buurten. Om dit zomerse evangelisatiewerk een nieuwe boost te geven, hebben E&R, Kerkpunt en Verre Naasten de handen ineengeslagen. Vanuit het verlangen dat meer mensen Gods liefde gaan ontdekken. De samenwerking met Kerkpunt en Verre Naasten betekent een nieuwe impuls voor het E&R-werk. Binnen deze nieuwe samenwerking is Kerkpunt verantwoordelijk voor de toerusting van de E&R-vrijwilligers en het inspireren van lokale kerken, om via missionaire (buurt)projecten voorproefjes te zijn van het koninkrijk van God. Verre Naasten hoopt met deze samenwerking te bereiken dat kerkleden meer mogelijkheden ontdekken om missionair de handen uit de mouwen te steken. Nieuwsgierig wat E&R in jouw buurt kan betekenen? Neem gerust contact met ons op om de mogelijkheden te verkennen. Stuur een mail naar info@kerkpunt.nl.

E&R in actie in Bussum (zomer 2020)

Ik zie bewustheid toenemen

1. Hoe belangrijk vind je het thema duurzaamheid in de kerk (op een schaal van 1 tot 10)?

Duurzaamheid 'scoort' bij mij hoog, vooral omdat we in onze tijd merken hoeveel invloed menselijk gedrag heeft op bodem, water, lucht, klimaat en soortenrijkdom. Tegelijk zie ik het kloppend hart van onze Vader vooral in het leven, sterven en herrijzen van Jezus Christus. God zoekt primair ons mensenhart. Ook mijn Groene Bijbel vertelt de rode draad die door de geschiedenis heen loopt: Gods geschiedenis met Israël en wereldwijd, zijn verlangen naar verzoening en herstel. Door allerlei gedrag-los-van-mijn-Schepper heb ook ik die verzoening nodig. Dat geldt ook voor (niet)duurzaam omgaan met zijn schepping. Met een 8 geef ik duurzaamheid een plek – na God zelf en zijn gerichtheid op verzoening, en binnen zijn verlangen naar herstel en hoe ik als mens daarop reageer.

2. Heeft het thema duurzaamheid een plek in je eigen werkzaamheden?

Onder meer in preken probeer ik iets voelbaar te maken van hoeveel de God van Israël hecht aan heel zijn schepping en speciaal aan ons mensen. Ik heb Hem een keer 'groen en sociaal' genoemd, behoorlijk GroenLinks zonder dat politiek te bedoelen. Ik wil zo iets over Hem zeggen wat hopelijk even nazingt. Mijn eigen gedrag wil ik laten matchen met ook mijn bedoeld-zijn als zijn beeld, zonder krampachtig te worden of wettisch. Mijn gangbare rijstijl bijvoorbeeld is voor hardrijders al jaren irritant: boven de 100 kolometer per uur kom ik niet, ook niet waar dat soms mag.

3. Hoe 'groen' vind jij de kerk waaraan je verbonden bent?

Soms hoor ik wel klimaatontkenners irritaties ventileren. Dat ik niet in die hoek zit, kan men weten. Binnen Jezus' lichaam kunnen zulke verschillen bestaan – dat straal ik, hoop ik, uit. Praktisch gedrag doet er intussen wel toe. Ik zie bewustheid toenemen. Maar ik vind het goedkoop en oppervlakkig als ik in kerkdiensten of gesprekken bijvoorbeeld energiebesparing meer dan terloops zou noemen. Een eigen kerkgebouw om te verduurzamen hebben we niet.

4. Welke Bijbeltekst vind je bij dit thema relevant?

Mijn vrouw en ik hadden Psalm 104:30 als trouwtekst: 'Zend uw adem (...) zo geeft U de aarde een nieuw gelaat.' Als je bellen blaast, draagt jouw adem die kleurige, kwetsbare, zwevende zeepbel. Zo draagt Hij ons leven en heel de aarde. Hij geeft bloei na winters, ups na downs. We leven op de adem van zijn stem. Zonder Hem geen duurzaamheid.

Rob Nijhoff – predikant GKu Duiven-Velp

Ambtsdrager-zijn is een voorrecht

De sfeer in onze kerkraad is buitengewoon goed. We doen dit met elkaar vanuit een gedeeld geloof, dat ervaar ik heel sterk. Een bestuursfunctie in de kerk past mij wel. Nu ben ik gepensioneerd, maar ik was docent op een middelbare school en maakte lang deel uit van de schoolleiding. Daarnaast deed ik ook bestuurlijk vrijwilligerswerk.

Ik ben een plichtsgetrouw mens. Toen me voor het eerst werd gevraagd om ouderling te worden, moest ik daarvoor andere taken buiten de kerk opzijzetten. Eigenlijk wilde ik dat niet. Toch heb ik het gedaan, ik voelde dat de kerk een appel op mij deed. Voor mij is deel uitmaken van de kerkraad vooral een voorrecht. Als wijkouderling ga je bij gemeenteleden op bezoek, je praat al snel over geestelijke zaken. Contact gaat soms diep en mensen stellen dat op prijs. Het mooie is dat deze persoonlijke gesprekken voor jezelf ook verdiepend zijn. Daardoor ga je zelf ook verder nadenken over wat het betekent dat je mag geloven. Gaan thema's als genade, zonde en vergeving op een nieuwe manier voor je leven.

Maar er is ook een andere kant van de medaille. Tijdens vergaderingen van de kerkraad hoor je soms dingen over gemeenteleden die je liever niet weet. Allerlei gedoe, of mensen die een scheve schaats rijden bijvoorbeeld. Soms is het moeilijk om dat een goede plek te geven. Dan raak je je onbevangenheid in de omgang met gemeenteleden een beetje kwijt. Ik probeer dan niet te snel mijn conclusies te trekken. Wat ik ook lastig vind, is als mensen een stevige, oordelende mening hebben. Ik probeer me altijd te verplaatsen in de ander.

Ik denk dat het in mijn rol als voorzitter van de kerkraad een voordeel is dat ik de nodige (levens)ervaring heb opgedaan. Daardoor gaat het me misschien makkelijker af. Vaak zien mensen op tegen het ambt van voorzitter, maar ik ben gepensioneerd dus heb ook de tijd. Wat ik het mooiste vind aan de taak van voorzitter, is dat ik dienstbaar ben aan de wijkouderlingen. Als ik ervoor kan zorgen dat dingen goed geregeld zijn, kunnen zij zich concentreren op hun werk in de wijk. Daar heb ik plezier in.

Huib van Leeuwen (67) is sinds twee jaar voorzitter van de kerkraad van GKv de Bron in Berkel en Rodenrijs. Eerder was hij wijkouderling en scriba.

Op welke manier heeft je werk in de kerk jouw geloof/leven/kijk op de kerk veranderd? Wil je daarover vertellen, meld je dan aan voor deze rubriek bij suanlokhorst@hotmail.com.

Help, de kerk krijgt een erfenis!

Je hebt er misschien weleens mee te maken gehad. De kerk kreeg een erfenis of een legaat. Het kan zomaar zijn dat je ook meemaakte dat er discussie ontstond over de besteding daarvan. Hoe ga je als kerk daarmee om? Wie zijn bevoegd om daarover te beslissen? Waar moet je met elkaar op letten? Over deze en andere vragen gaat dit artikel. Misschien denk je: wat heeft dit met kerkrecht te maken? Toegegeven: erfrecht is in belangrijke mate burgerlijk recht. Maar de vraag wie beslist en hoe dat moet, heeft zeker ook kerkrechtelijke aspecten. En als het niet goed gaat, met interne meningsverschillen als gevolg, kan dat ernstige gevolgen hebben op het pastorale vlak.

Leendert Verheij

Het is fijn als gemeenteleden erover nadenken of en in welke mate zij in geval van overlijden geld of goederen willen nalaten aan de kerk. Dat kan op allerlei manieren. Denkbaar is bijvoorbeeld dat iemand, wetende dat hij/zij nog maar kort te leven heeft, een schenking doet aan de kerk. Daarbij kan de betrokkene dan wensen kenbaar maken over de besteding van het geld. In zo'n geval kan desgewenst nog overleg plaatsvinden met de betrokkene om die wensen en de uitvoerbaarheid daarvan zoveel mogelijk op elkaar af te stemmen. Veel vaker komt het voor dat dit nalaten bij testament gebeurt. Dat kan op twee manieren: in de vorm van een legaat of in de vorm van een erfstelling.

Legaat of erfstelling, wat is het verschil?

Als er een nalatenschap openvalt door het overlijden van iemand (hierna erflater genoemd), zijn er in de meeste gevallen een of meer erfgenamen. De wet bepaalt wie erfgenamen zijn, maar voor een

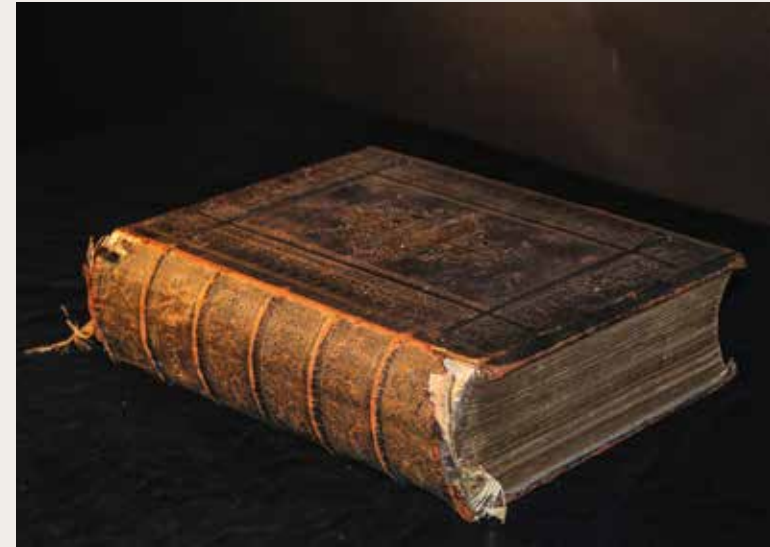
deel kan daarvan door de erflater bij testament worden afgeweken. Zo kan iemand besluiten om bij testament naast familieleden ook de kerk tot erfgenaam te benoemen. Dat noemen we dan een erfstelling. Als de kerk zo'n op het eerste gezicht verheugend bericht krijgt van de notaris, is het wel opletten geblazen. Zo'n erfstelling zonder meer aanvaarden kan tot gevolg hebben dat de kerk mee opdraait voor schulden van de overledene. Want

een erfgenaam erft zowel bezittingen als schulden van de overledene. Om te voorkomen dat zij voor schulden opdraait, doet de kerk er verstandig aan om de erfenis *beneficiair te aanvaarden*. Dat houdt kort gezegd in dat de erfenis alleen wordt geaccepteerd als

.....
Een erfgenaam erft
zowel bezittingen
als schulden van de
overledene

.....
Hoe moet het
testament nu op
dit punt worden
uitgelegd?

Een
gemeentelid
kan de kerk
bijvoorbeeld
een oude
Statenbijbel
nalaten

© Danika Perkinson

deze positief is. Als het goed is, zal de notaris hierop wijzen. Je hebt er misschien zelf als particulier ook wel mee te maken gehad. Het komt vaker voor dat de kerk niet tot erfgenaam wordt benoemd, maar wel bij testament een legaat krijgt toebedeeld. De kerk is dan geen erfgenaam, maar legataris. De overledene laat dan iets na, wat speciaal voor (in dit geval) de kerk is. Het kan gaan om bijvoorbeeld een oude Statenbijbel, een kunstwerk of zelfs een woning. Meestal gaat het om een geldbedrag. De kerk heeft in dit geval geen verantwoordelijkheid voor eventuele schulden van de overledene. Zij merkt daar hooguit iets van als de schulden zo omvangrijk zijn dat er te weinig overblijft om het (hele) legaat te voldoen. Afgaande op mijn eigen ervaring ga ik ervan uit dat kerken in de praktijk vaker met een legaat te maken krijgen dan met een erfstelling. Voor de leesbaarheid beperk ik mij hierna tot de situaties waarin de kerk legataris wordt, tenzij ik er nadrukkelijk melding van maak dat een voorbeeld betrekking heeft op een erfstelling.

Recht doen aan de bedoeling van de erflater

Als het testament niets anders vermeldt dan toekenning van een bepaald bedrag aan de kerk, staat het de kerk vrij om zelf te beslissen over de besteding van het bedrag en een eventuele verdeling over verschillende doelen. Zo kan, als het om een substantieel bedrag gaat, bijvoorbeeld besloten worden om vijftig procent te besteden aan onderhoud van het kerkgebouw en vijftig procent aan diaconale doelen.

De erflater kan daarover zelf ook iets in het testament opnemen. Bijvoorbeeld dat een derde deel van het legaat voor de kerk zelf is, een derde voor de diaconie en een derde voor de zending. In beginsel is dat nog heel overzichtelijk, maar wat nu als het testament twintig jaar oud is en stamt uit een tijd dat de kerk nog deelnam aan een bepaald zendingsproject elders in de wereld. Dat project is inmiddels beëindigd en sinds enkele jaren besteedt de kerk wat vroeger

de zendingsgelden waren aan een of meer missionaire projecten in de eigen omgeving, waar de gemeente direct bij betrokken is. De erflater heeft die laatste ontwikkelingen als gevolg van leeftijd en gezondheidssituatie niet meer bewust meegekregen. De vraag is dan: hoe moet het testament nu op dit punt worden uitgelegd? Moet het woord zending letterlijk worden genomen, in een betekenis die zich onderscheidt van het begrip evangelisatie? Vooropgesteld: dat onderscheid wordt niet in alle kerken op dezelfde manier gemaakt. Maar veel mensen zullen bij evangelisatie en ook bij missionair werk denken aan evangelieverkondiging in gebieden met een christelijke (voor)geschiedenis, vaak dicht bij huis. En bij zending aan evangelieverkondiging in niet-christelijke gebieden, vaak elders in de wereld.

Uitleg van het testament

Bij de uitleg van een testament moet worden gelet op de verhoudingen die het testament kennelijk wil regelen en op de omstandigheden waaronder het testament is gemaakt, zo schrijft de wet voor. Maar daarmee is niet altijd onmiddellijk zonneklaar wat de juiste uitleg is. In het gegeven voorbeeld kan het zijn dat de erflater

.....
 iemand was die bekendstond als iemand met een warm hart voor de evangelieverkondiging aan zoveel mogelijk mensen, dichtbij en veraf. Dan was dat kennelijk wat betrokkene met de bepaling in het testament wilde bevorderen. Dan is de uitleg dat een derde van het gelegateerde bedrag naar het missionaire werk gaat bepaald niet onbegrijpelijk, zeker als geldt dat nog geen sprake was van missionair werk toen het testament werd opgemaakt.

Het ligt anders wanneer de erflater bekendstond als iemand die een verklaard tegenstander was van georganiseerd missionair werk in de eigen omgeving. In dat geval brengt een redelijke uitleg van het testament mee dat gezocht wordt naar een zendingsproject, elders in de wereld, waar het geld naartoe gaat.

Wensen erflater in testament

In de genoemde voorbeelden hadden we te maken met erflaters die niet heel gedetailleerd over hun graf heen regeerden. Dan heeft de kerk een zekere vrijheid in de aanwending van het legaat. Het andere uiterste is een erflater die juist alles zoveel mogelijk wil voorschrijven. Daarvoor bestaan juridische middelen, zoals het formuleren van een voorwaarde bij het legaat of het formuleren van een testamentaire last waarbij aan de legataris een verplichting wordt opgelegd. Ik laat deze juridische middelen hier verder onbesproken. Als je als kerk ermee te maken krijgt: raadpleeg een notaris!

Ik geef wel een voorbeeld dat past bij het thema van dit nummer: de kerk krijgt een legaat van dertigduizend euro met daarbij de last (lees: de opdracht) om dat geld te gebruiken voor het plaatsen van zonnepanelen op het kerkgebouw. Als de kerk die last niet zou uitvoeren, kan dat leiden tot het vervallen van het legaat. Stel dat het plaatsen van zonnepanelen onmogelijk blijkt (bijvoorbeeld doordat geen vergunning wordt verkregen wegens beschermd stads-

.....
**Het is niet altijd
 onmiddellijk
 zonneklaar wat de
 juiste uitleg is**

De opdracht is om het legaat te gebruiken voor het plaatsen van zonnepanelen op het kerkgebouw

dorpsgezicht), dan kan de kerk de rechter vragen om de last te wijzigen in bijvoorbeeld het verbeteren van de isolatie van het gebouw, zodat alsnog in de geest van de erflater kan worden gehandeld.

Maar het kan ook minder dwingend. Zo bevatte een testament waarbij de kerk erfgenaam werd van de woning van de overledene de clausule: 'Ik verzoek mijn erfgename (lees: de kerk) nadrukkelijk mijn woonhuis bij voorkeur te bestemmen voor gebruik als pastorie.' Dat was duidelijk geen voorwaarde of last, maar een uitdrukkelijke wens, met ook nog eens de toevoeging 'bij voorkeur'. Wat nu, als de kerk op enig moment geen behoefte meer heeft aan een pastorie? Dan staat het mijns inziens de kerk vrij om het pand te verkopen en de opbrengst aan te wenden voor andere kerkelijke doelen.

Wie beslist?

In zijn algemeenheid geldt dat de kerkenraad het verantwoordelijke besluitvormende orgaan is. Zeker als het om substantiële bedragen gaat, doet de kerkenraad er verstandig aan om de gemeente in de besluitvorming te betrekken, door haar goed te informeren en te 'horen' over de uitleg van het testament en de voorgenomen besteding. Als er dan verschil van inzicht blijkt te zijn over de uitleg van het testament, is het verstandig om een deskundige te raadplegen en te waarborgen dat besluiten zorgvuldig tot stand komen. In het belang van de gemeente en van de onderlinge vrede. Het zal duidelijk zijn dat wanneer legaten tot twistappel worden, dit geen stimulans is voor mensen om in hun testament de kerk tot erfgenaam of legataris te maken. Het is dus om meer dan één reden zaak om hier uiterst zorgvuldig mee om te gaan!

.....
**Bij verschil van
 inzicht is het
 verstandig om
 een deskundige te
 raadplegen**

Leendert Verheij is oud-president van het Gerechtshof Den Haag en voorzitter van de Commissie Kerkrecht en Beroepszaken van de NGK

Beukenhaag

Het blad van vorig jaar hangt om me heen
als groen van toen, in knisperbruin.
Wat toen nog inspireerde ritselt nog
en op de grond valt het uiteen.

Ik open me en kleur de wereld groen.
Ik barst van leven, dicht de haag
als vrucht die groeit van wat al is vergaan
en voedsel is voor dit seizoen.